

privativam, vel in seipsis, si mutabiles ipsæ sint, ut causæ creatæ, vel in aliis, ut Deus; causæ autem naturaliter agentes non possunt suspendere suum influxum, nisi aliquid aliud prius mutetur, quod erat necessarium ad agendum; et ideo licet interdum mutent aliquod subjectum prædicto modo sine actione circa illud, semper tamen intervenit aliqua alia actio, vel circa idem subjectum, vel circa aliud; ut sol non destruit lumen in aere per abstractionem influxus, nisi antecedit actio, qua vel sol ipse movetur, vel fenestra clauditur, etc.

7. *Actio secundario tendens in destructionem semper est dependens a subjecto.* — *Annihilatio nequit esse ex subjecto.* — Secundo sequitur ex dictis, quoties corruptio vel desitio rei fit per actionem positivam, quæ ex se habeat consequenter causare talem corruptionem, necessarium esse ut talis actio fiat ex præsupposito subjecto. Ratio est, quia corruptio aut desitio non fit ex vi actionis physicae (sic enim loquimur), nisi quia illud esse quod fit per talem actionem, habet naturalem repugnantiam cum esse quod destruitur: hæc autem repugnantia naturalis esse non potest, nisi in ordine ad idem commune subjectum, quod maneat sub utroque termino, quia inter res per se subsistentes, et nullum habentes ordinem ad subjectum, non potest esse naturalis repugnantia, ob quam in rerum natura simul esse non possint; ergo necesse est ut talis actio sit ex præsupposito. Et hinc est ut propria annihilatio fieri non possit a Deo per positivam actionem, quia annihilatio nihil rei relinquit, quod possit esse subjectum actionis. Item, quia vel actio fit in subjecto, et sic non destruit illud, et consequenter non efficit annihilationem; vel fit sine subjecto, et sic nihil per illam fieri potest, quod repugnet toti esse alterius rei; nihil ergo per talem actionem potest annihilari. Quod si quis objiciat, actionem qua fit anima rationalis, non esse ex subjecto, et tamen ad eam sequi corruptionem alterius, nempe embrionis, respondetur negando minorem, sed proprie illa corruptio sequitur vel ex actione qua sufficienter disponitur materia ad introductionem animæ rationalis, vel ex actione, qua ipsa anima unitur corpori, vel ex utraque in suo genere, ut infra explicabitur; utraque autem ex his actionibus est ex præsupposito subjecto; creatio vero solum est ordine naturæ præsupposita ad actionem unitivam, consequens autem

naturaliter ad actionem dispositivam. Difficilius posset quis instare de illa actione, quæ panis convertitur in corpus Christi, quæ non est actio ex præsupposito subjecto, et tamen ex vi illius desinit esse substantia panis. Sed hæc difficultas altior est quam ut hoc loco tractari possit, et ideo ad illam excludendam dixi sermonem esse de actione et desitione naturali; illud autem mysterium totum supernaturale est. In eo tamen nihilominus verum existimo, aut ibi non consequi desitionem panis ex vi solius actionis physicae, et naturalis connexionis rerum; vel, si aliqua talis actio ibi interveniat, illam versari aliquo modo circa subjectum, et quantitatem panis, sine substantia conservatam, vicem talis subjecti subire, ut latius in proprio loco disputavi.

8. *Illatum tertium.* — Tertio infero, quotiescumque corruptio aut desitio fit per positivam actionem, intervenire ibi unam simplicem actionem, duas autem partiales mutationes, positivam unam, alteram privativam. Tribus enim modis contingit aliquid mutari, ut Aristoteles proponit in quinto Physicorum. Primo, ex aliqua forma in carentiam ejus; et tunc fit mutatio, nulla vero intervenit actio, per se loquendo, ut dictum est, sed carentia actionis conservativa. Secundo fit mutatio ex pura privatione in formam, ut ex tenebroso in lucidum; tunc sicut una intervenit actio, ita etiam una simplex mutatio positiva. Tertio contingit aliquid mutari ex una forma in aliam, ut cum ex calido fit frigidum, et ex ligno ignis. Et tunc una simplex intervenit actio, qua educitur vel unitur forma, quæ de novo introducit in tali subjecto; nam ad expellendam aliam nulla alia actio necessaria est, ut diximus; mutatio vero duplex fit; nam subjectum illud duplici titulo aliter se habet, scilicet et carente forma quam antea habebat, et eam habendo quam antea non habebat. Quæ duæ mutationes adeo distinctæ sunt, ut re ipsa interdum separentur, ut in primis duobus membris declaratum est. Item una est generatio, altera est corruptio substantialis vel accidentalis, vel interdum una est intensio, et altera remissio. Denique una est positiva, altera privativa. Unde, quantum inter se differunt unius formæ informatio, et alterius privatio, tantum inter se differunt illæ mutationes. Possunt autem illæ mutationes partiales dici, quia physico modo componunt unum integrum transitum ab uno termino positivo in alium, qui in philosophia

appellatur conversio unius rei in aliam. Dices: sicut intervenit ibi mutatio positiva et privativa, ita intervenit actio positiva, et carentia actionis qua opposita forma conservabatur, vel a causis naturalibus, vel saltem a Deo; alterum enim horum semper necessarium est; ergo est eadem ratio de actione et mutatione. Respondetur, solum esse discrimen quod ratio mutationis salvatur in nova privatione quatenus est in fieri; ratio vero actionis minime, sed requirit positivum influxum; quod ex earum definitionibus et essentialibus rationibus constat.

9. Quarto inferitur, corruptionem, quæ per aliquam efficientiam fit, per eadem principia, sive principalia, sive instrumentalia, et cum eisdem conditionibus fieri, quibus fit generatio vel productio, ad quam talis corruptio sequitur. Probatur ex dictis, quia non est alia efficientia, neque alia actio, ad corruptionem quam ad productionem; ergo per eadem principia, quibus fit unum esse, tollitur aliud. Nec potest aliquod principium positive concurrere ad tollendum esse, nisi quatenus concurrat ad dandum aliud esse. Ex quo in superioribus dicebamus contra nonnullos modernos, formam in passo introductam ab agente, non concurrere effective ad expellendam oppositam formam, ut calorem ad expellendam frigiditatem, et sic de aliis, quia forma introducta in passo non est principium efficiens suæ generationis; ergo nec corruptionis oppositæ formæ. Item, quia si illa efficientia est positiva, aliquid positivum per eam fit; sed forma introducta in passo positive nil efficit quo expellat aliam formam, sed immediate sequitur expulsio alterius formæ; ergo.

10. *Unum corpus qualiter aliud loco pellat.*

— Unde non est simile, quod adduci solet¹ de uno corpore expellente aliud ab eodem loco; quod effective videtur illud expellere; quanquam enim Scotus, in 4, dist. 12, quæst. 3, hoc etiam negare videatur, re tamen vera non est similis causa. Nam duo corpora sese contingunt, et unum pellit aliud; et quod expellitur, non amittit locum per meram desitionem, sed per realem mutationem et tendentiam in alium locum, ad quem effective movetur ab expellente corpore; et ideo non solum ibi intervenit impossibilitas formalis illorum corporum in eo-

dem spatio, sed etiam specialis actio positiva, qua corpus, ab uno loco pulsum, in alium transfertur, quæ distincta est ab ea qua aliud corpus in locum alterius introducit. Secus vero est quando forma introducta in uno subjecto expellit aliam, nam illa, quæ expellitur, non mutatur positive, sed mere privative desinit esse; et ideo non potest ibi specialis efficientia intervenire. Est ergo ibi sola expulsio formalis, et in universum qualibet causa in suo genere ita concurrat ad non esse unius termini, sicut concurrat ad esse alterius; quia ergo calor introductus in subjecto non calefacit illud active, sed formaliter tantum, ideo non expellit frigus active, sed formaliter tantum. Secus vero est de calore, qui est in generante; ille enim est principium efficiens alium calorem, et consequenter expellens oppositum frigus. Atque eadem proportione calor productus in ligno (et idem est de omni simili dispositione), licet accidentalem formam directe oppositam excludat tantum formaliter, substantiam vero ipsam corrumpit dispositive, quia hoc modo causat introductionem oppositæ formæ, et, ut dictum est, in eo genere causæ una forma concurrat ad non esse unius termini, in quo concurrat ad esse oppositi termini. Unde, quia accidens ex propria ratione et virtute sua habet disponere ad formam substantialem sibi connaturalem, et formaliter expellere contrariam dispositionem, ideo dici potest in hoc genere propria vi corrumpere substantiam. Quod si accidentia illa et dispositiones passi effective etiam concurrunt ad educationem suæ formæ, eodem efficientiæ genere concurrunt ad corruptionem alterius; vel si ad illud prius non habent efficientiam, neque etiam ad hoc posterius. Atque ita in universum verum est, illa tantum esse principia efficientia corruptionem, quæ efficiunt generationem, quando corruptio per efficientiam fit; nam quando accidit per solam carentiam efficientiæ, non indiget proprio principio agendi, sed solum necesse est, ut illud, quod erat principium agendi vel conservandi rem, ab agendo cesset.

DISPUTATIO XIX.

DE CAUSIS NECESSARIO ET LIBERE SEU CONTINGENTER AGENTIBUS; UBI ETIAM DE FATI, FORTUNA ET CASU.

Præter omnia quæ de causis efficientibus

¹ Soto, 2 Physic., q. 4.

creatis in superiori disputatione dicta sunt, superest disputandum de modo agendi talium causarum; quod in hanc disputationem reservavimus, quia peculiarem habet difficultatem, et quia ex eo pendet celebris illa distinctio de effectibus necessariis, et contingentibus, et plurium causarum cognitio. Dicemus ergo imprimis de causis necessario agentibus, deinde de liberis, ac tandem de contingentibus; ex quibus constabit quid sint in naturalibus causis *fatum, fortuna et casus*.

SECTIO I.

Utrum in causis efficientibus creatis sint aliquæ necessario agentes, et qualis sit illa necessitas.

1. *Dantur causæ necessario agentes, si requisita ad agendum adsint. — Quæ sint ista requisita. —* Hæc quæstio est facilis, et ideo breviter dicendum est primo, dari in causis creatis plures, quæ necessario operantur, si omnia, quibus ad operandum indigent, adhibeantur. Hoc constat experientia et inductione facili; nam sol necessario illuminat, ignis calefacit, et sic de aliis. Ratio autem sumenda est ex intrinseca conditione et determinatione naturæ, ut in sequente assertione declarabimus. Additur vero illa conditio, *Si omnia necessaria adsint*, quia supponenda est causa sufficiens, et proxime apta, et cum omnibus conditionibus ad agendum requisitis. Nam, si aliquid horum desit, non sequetur actio, non quidem ex indifferentia vel indeterminatione causæ, sed ex defectu alicujus concausæ, vel ex defectu virtutis, aut conditionis necessariæ ad operandum. Inter hæc autem necessaria ad agendum non debet numerari ipsa actio, ut per se notum est, quia alias nihil speciale de his agentibus diceretur, sed id quod commune est omnibus, non solum agentibus, sed etiam rebus, nimirum, si habeant formam, qua in tali esse seu ratione constituuntur, necessario fieri consequens ut sint tales. Sicut enim, si albedinem quis habet, necessario est albus, ita si actionem exercet, necessario efficit, quæ est tantum necessitas consequentiæ (ut aiunt) seu conditionata, non consequentis, seu absoluta; quæ est impertinens ad propositum, quia in ea non possunt causæ distingui. Ut ergo sit sermo de vera ac propria necessitate, non est includenda ipsa actio, cum dicitur causa necessario agere, si omnia requisita adhibeantur. Ex quo a fortiori sequitur non debere etiam in his annumerari quicquid est

posterius actione, et ad illam consequens, ut per se clarum est; imo, proprie loquendo, quod est hujusmodi, non potest dici necessarium ad actionem, sed potius necessarium ex actione.

2. *Primum et secundum requisitum ad agendum. — Tertium. — Quartum. — Quintum. —* Igitur sub ea conditione includi debent omnia et sola illa quæ sunt prævia ad actionem. Hæc autem plura numerantur ab auctoribus, ut videre licet apud Scotum, in 9 Metaph., q. 14, ad 2; Antonium Andream, quæst. 1, ad 2; Zimaram, theorem. 112; qui sex ponunt conditiones. Prima est, ut causa habeat integram ac sufficientem virtutem agendi, quæ est per se nota, quia actio supponere debet potentiam sufficientem; et ut necessario agat, supponi debet simpliciter et absolute potens; at non est absolute potens sine potentia sufficiente. Secunda, ut habeat passum capax et sufficienter approximatum, quia agentia creata nihil possunt agere nisi ex præsupposito subjecto; et quia sunt finita, requirunt illud intra proportionatam sphaeram, extra quam non habent vim agendi. Tertia, quæ hinc sequitur, est, ut medium, si quod interjectum est inter agens et passum, sit expeditum, et capax actionis agentis; supponimus enim agentia nihil posse efficere in distans nisi per medium. Quarta, ut nihil sit impediens actionem, æqualis virtutis ad resistendum; quia nihil potest vincere agendo, nisi in virtute activa excedat, et ideo supra ostensum est, ad actionem necessariam esse proportionem majoris inæqualitatis. Quinta, ut passum non sit jam in termino, seu habeat totam formam quam agens potest efficere. Propter hanc enim solam causam gravitas non movet terram existentem in centro; et continetur hæc conditio in secunda, nam passum requiritur ad actionem in eo statu in quo sit capax actionis; postquam autem est in termino, jam non est capax actionis. Denique hæc conditio coincidit cum illa supra tractata, quod agens et passum debent in principio esse aliquo modo dissimilia.

3. *Sextum. —* Sexta conditio adhibetur, ut si aliqua actio naturaliter prærequiritur, illa jam præsupponatur; ut appetitus bruti licet naturaliter operetur, non semper agit, quia necessario prærequirit conditionem quæ non semper adest. Et similiter visus non agit nisi præcedat actio objecti in ipsum. Et hæc conditio in præcedentibus virtute continetur, nam quando una actio ad aliam prærequiri-

tur, vel id est quia per illam completur vis agendi, ut in exemplo de visu, qui prius debet pati ab objecto, quia sine specie non habet virtutem agendi completam. Et idem censent multi de notitia objecti necessaria ad appetitum, quod nimirum complet vim agendi illius. Rectius vero dicitur, quod applicat illi objectum sufficienti et proportionato modo. Quod enim in secunda conditione diximus, necessarium esse passum sufficienter propinquum, quoad actus immanentes extendendum est ad objectum, quod se habet ut materia, circa quam tales actus versantur. Et in universum quotiescumque aliqua causa efficiens indiget aliis concausis, etiam diversorum generum, ad efficiendum, non poterit inchoare actionem, nisi omnes concausæ necessariæ sint ita dispositæ, ut possint in suo genere concurrere; ideo enim necessarium est passum, quia actio agentis creati fieri non potest sine causa materiali. Sic igitur, quia objectum, vel cognitio objecti est concausa necessaria ad appetitionem vitalem, sive concurrat per modum efficientis, sive per modum finis, sive per modum formæ extrinsecæ, sive per modum materiæ circa quam (de his enim omnibus possunt esse opiniones, quæ ad præsens nil referunt), notitia objecti est actio ex necessitate prævia ad efficientiam appetitum.

4. *Septimum. — Octavum. —* Septima conditio additur, ut causa libera non sit; sed hæc conditio non est nobis necessaria, quia hoc est quod in assertionem asserimus, nimirum, aliquas causas non esse in operando liberas, sed positas requisitis ex necessitate agere. Octava item conditio addi potest, ut causa habeat necessarium concursum primæ causæ. Sed de hoc concursu inferius ex professo agendum est. Quod vero ad præsens spectat, hæc conditio aut non ex prærequisitis, aut in superioribus, prout a nobis explicatæ sunt, continetur. Nam si sit sermo de actuali concursu, hic non distinguitur ab ipsa actione; et ideo, sicut actio non comprehenditur in conditionibus prærequisitis ad agendum, ita neque actualis concursus. Si vero sit sermo de aptitudinali concursu (ut ita dicam), seu de sufficiente applicatione et conjunctione primæ causæ ad concurrentem, sic quidem necessaria est illa conditio; continetur tamen in eo quod diximus, necessariam esse causam habentem integram virtutem, et omnem concausam; nam virtus causæ secundæ sine virtute primæ, vel non est integra, vel si dicatur

integra et totalis in suo genere, indiget conjunctione omnis alterius causæ necessariæ in quocumque genere vel ratione causandi. Quocirca sub ea conditione comprehenditur omnis concursus superioris causæ, cui inferior sit essentialiter subordinata, sive hæc subordinatio in efficientibus solum sit inter creatas causas et increatam, sive etiam inter creatas causas inter se; quod infra videbimus.

5. *An sint aliqua naturalia agentia ad plures indifferentia effectus. —* Nona conditio addi potest, ut causa naturalis non sit æque indifferens inter plures effectus, nam tunc, hoc ipso quod causa non est libera, sed naturalis, non faciet ex necessitate alterum, et consequenter neutrum faciet, quia non est major ratio de uno quam de alio; et quia libera non est, non poterit ad unum determinari magis quam ad alium, nisi aliunde indifferentia tollatur. Exempla solent adhiberi multa, afferemus tamen ea quæ sufficient ad radicem hujus indifferentiæ explicandam. Primum est de igne existente in centro terre in figura circulari, qui secundum omnem suam partem æque distet a supremo loco; ille enim non moveretur in unam partem potius quam in aliam, quia nulla est ratio vel causa determinans. Neque etiam moveretur versus omnem partem, quia alias divideretur in omnem suam partem. Secundum est de vitro perfecte plano superposito lapidi perfecte plano, supra quod cadat aliud saxum perfecte planum; non enim franget illud, quia vel dividet in omnem suam partem, quod impossibile est; vel non est major ratio eorum quasdam partes potius quam alias dividat. Tertium vulgare est de bruto habente simul duo objecta æque amabilia, quod ad neutrum moveretur. Quartum de causis superioribus valentibus efficere contraria, quæ ex se non possunt ad alterum determinari, si cum ea indifferentia ad agendum applicentur. Quintum et difficilius est de omni causa naturali, quæ licet definita sit ad formam efficiendam in una specie, est tamen indifferens ad varia individua illius speciei.

6. *Ignis orbicularis in centro terre existens quorsum tenderet. —* Sed nihilominus dicendum videtur, hanc conditionem reducendam potius esse ad aliquam ex superioribus, seu ad defectum alicujus. Nam hæc conditio indifferentiæ, per se considerata, est quodammodo repugnans cum propria determinatione naturalium agentium, nam illis

proprium est esse determinata ad unum; quomodo ergo possunt ex se habere indifferentiam? Neque enim satis est si dicatur esse determinata ad unum secundum communem aliquam rationem; hoc enim modo etiam agens liberum est determinatum ad unum, scilicet ad bonum in communi. Si vero dicatur agens naturale esse determinatum ad unum in specie, non tamen in individuo, primo hinc fit ad summum reperiri in his agentibus indifferentiam in ultimo exemplo indicatam, non vero quæ in aliis significantur. Et adhuc contra illam objici potest, quia hoc ipsum videtur præter conveniens institutum naturæ, nimirum, quod hæc agentia condita sint cum aliqua indifferentia, et quod ipsa non possint sese determinare; nam hoc modo essent ex se ineptissima ad agendum. Præterea, in primis quatuor exemplis, quatenus veritatem aliquam contingit, non videtur carentia actionis oriri ex indifferentia, sed ex aliquo impedimento, vel defectu alicujus conditionis necessariæ ex supra positis. Verbi gratia, in primo exemplo, valde probabile mihi est ignem in eo casu non fore ab intrinseco movendum. Ratio autem oritur ex æquali activitate, et resistentia omnium partium; inter conditiones autem requisitas ad agendum ex necessitate, una erat, ut virtus æqualis non resistat actioni; in illo autem casu omnes partes ignis æque inclinant ad motum sursum per lineam rectam respectu uniuscujusque, et ita inter se æqualem habent activitatem, et resistentiam, et inde fit ut nulla moveatur. Nec vero per illas quasi contrarias propensiones omnino dividuntur inter se. Primo quidem, quia magis inclinatur ad suam conservationem quam ad suum locum. Secundo, quia ipsa divisio deberet fieri per motum localem; unde, hoc ipso quod moveri non possunt, nec dividi possunt.

7. *Vitrum perfecte planum, plane planum saxum concutiens, quare confringendum.*—Secundum exemplum imprimis non potest naturaliter accidere, quia non potest naturaliter perfecte planum æque primo cadere super planum, sicut non potest planum æque separari a plano, quia oporteret vel dari vacuum, vel aerem in instante replere totum illum locum. Sic enim e contrario sequitur, si planum æque cadat super planum, aut aliquam partem aeris in instanti simul egredi, ita ut tam cito pertranseat remotum spatium, sicut propinquum, aut manere ibi penetra-

tive, aut certe, si aer manet medius, illa duo plana non se contingere. Necesse est ergo ut planum cadens, prius secundum unam partem contingat, quam secundum aliam; quanquam circa hoc ipsum possit eadem difficultas suboriri, cur, scilicet, prius secundum unam partem cadat, et contingat, quam secundum aliam, si planum est æquale, et æqualis ponderis secundum omnem partem. Propter quod vel aliqua extrinseca causa hujus inæqualitatis quærenda est, positus talibus corporibus et tali motu, scilicet, quod medium non est æque divisibile secundum omnem partem, vel aliquid hujusmodi. Aut certe si nihil horum intercedat, dicendum est illud planum, quod æque cadit, non posse excludere omnem aerem intermedium, atque ob hanc causam non contingere vitrum, nec confringere illud. Ratio vero est, quia vel minima particula aeris, dum non potest penetrari, nec simul pertransire aliquod spatium, resistit cuicumque gravi cadenti, ne illuc expellatur; sicut e contrario nulla vis quantumvis magna potest simul secundum omnem partem separare duo plana, quia non potest simul ingredi aer ad replendum vacuum. Itaque in eo casu non sequitur effectus, quia datur medium sufficiens ad impediendum.

8. Quod si urgendo difficultatem, demus aut aerem simul egredi, aut casum illum fieri per vacuum, duo dici possunt verisimilia. Primum est, quod saxum naturaliter age-ret quantum posset, et ita non divideret vitrum, sed ita comprimeret ut corrumperet, et in aliam naturam commutaret, sicut videmus accidere in tritico mola contrito; illud autem corpus, quod inde consurgeret, posset esse continuum; nam si esset in particulas divisum, sicut est farina, vix posset reddi naturalis ratio cur quædam partes potius quam aliæ dividerentur, nisi reducendo illam varietatem vel inæqualitatem in effectum, ad aliquam inæqualitatem in contactu et alteratione inde consurgente propter poros ipsorum corporum, vel propter aliquas alias causas ibi concurrentes. Vel certe, si contactus ille non esset satis ut inde resultaret alteratio sufficiens ad corrumpendum vitrum, non est inconveniens, sed necessarium dicere non fore confringendum. Ratio est, quia dum unum corpus super aliud cadit, non frangit illud nisi propter aliquem motum localem inæqualiter factum in partibus corporis contracti; nam dum una pars ejus prius depre-

mitur quam alia, quæ nec resistere potest propter defectum virtutis, nec cedere, aut flecti propter duritiem, fit contractio; in dicto autem casu, non posset vitrum moveri localiter, quia et secundum omnem partem æque contingitur, et impellitur, et a corpore supposito etiam simul et æque resistitur secundum omnem partem. Unde si illud non esset æque planum vel æque solidum, et secundum aliquam partem facilius cederet, secundum illam confringeretur vitrum. Atque ita in illo exemplo nunquam cessat actio ob indifferentiam, sed ob impedimentum æqualiter resistens.

9. *Ad quod e duobus æqualibus æque propositis objectis movendum brutum.*—In tertio exemplo negari etiam facile potest, illam æqualitatem posse naturaliter accidere in omnibus, quia non possunt illa objecta simul æque considerari et objici; vel etiamsi demus simul repræsentari æque amabilia, dicemus simul etiam amari, prius tamen ad unum quam ad alterum assequendum moveri, eo quod motus versus illam partem ob aliquam circumstantiam ut facilior apprehenditur. Denique, si admittamus æqualem apprehensionem in omnibus circumstantiis, tam respectu appetitionis quam executionis, concedendum videtur non esse in appetitu bruti facultatem, ut se determinet ad unum potius quam ad aliud, ob carentiam libertatis. Unde illa indeterminatio non provenit ex indifferentia, sed potius ex naturali necessitate ac determinatione in modo operandi, et defectu conditionis necessariæ ad sic operandum; qui defectus ex causis in suo genere æqualibus, et invicem sibi resistentibus provenit. Nam, ut diximus, non potest appetitus sensitivus operari, nisi cum sufficiente propositione, et motione objecti; hæc autem deest in illo casu, quia neutrum illorum objectorum apprehenditur absolute, ut amandum et prosequendum, prout necessarium est ut effectus appetitus necessario sequatur. Ratio autem ob quam illa apprehensio seu judicium in eo casu non habetur, est, quia illa objecta mutuo se impediunt, dum in suo modo causandi, æqualiter movent ac resistunt. Atque ita etiam in eo casu desunt conditiones supra enumeratæ.

10. *Æquivocum agens naturale, cur hunc potius quam illum effectum efficiat.*—In quarto exemplo negare possumus imprimis esse aliquam naturalem causam, quæ per se sit æque indifferens ad efficiendos effectus

contrarios; quin potius Aristoteles, ut infra videbimus, in hoc constituit differentiam inter potentias liberas et naturales, quod illæ sunt potentiæ ad opposita vel contraria, hæc autem minime, sed ad alterum tantum oppositorum. Quod intelligendum est per se, et cæteris omnibus eodem modo se habentibus, nam per accidens contingit ex effectu ejusdem naturalis agentis sequi effectus contrarios, ut supra in antiperistasi declaravimus. Ex diversa item dispositione materiæ contingit, ut idem sol molliorem reddat ceram, et lutum obduret; et ex vario causarum concursu contingit etiam ut sol ad varios vel repugnantes effectus concurrat; semper tamen agit cum naturali necessitate ac determinatione, suppositis omnibus causis simul concurrentibus. Imo semper, quantum est ex se, eodem modo inchoat actionem illuminando et calefaciendo; ac deinde juxta dispositionem, vel concursum aliarum causarum, eadem necessitate proportionatus sequitur effectus. Et hoc sensu dixit Aristot., 2 de Gener., text. 18, naturale agens idem eodem modo se habens (nimirum in se et respectu aliorum) natum esse semper facere idem. Igitur ob virtutem agendi contraria, nulla etiam est indifferentia in causis naturalibus, quia nunquam possunt per se solas efficere contraria, sed adjunctis aliis; quibus positus ex necessitate faciunt unum vel alterum effectum.

11. *Quodvis efficiens unde hunc potius singularem effectum quam illum in eadem specie efficiat.*—In quinto exemplo nonnulla major est ambiguitas circa indifferentiam vel determinationem cujuscumque causæ naturalis ad individuos vel singulares effectus. In quo est opinio non improbabilis, quod, licet virtus causæ naturalis, absolute considerata, sit indifferens ad multa individua per modum causæ superioris et sufficientis ad omnia illa, tamen in particulari, applicata ad hoc passum cum his circumstantiis, est naturaliter determinata ad talem formam in individuo efficiendam; cum autem dicimus causam necessario agere adhibitis omnibus requisitis, sermo est de omnibus in particulari, quæ ad actionem requiruntur. Probabilius vero est, ut supra attingi, hanc determinationem ad individuum effectum provenire ex concursu et diffinitione primæ causæ; quo posito, dicendum est hanc conditionem etiam contineri in prærequisitis ad agendum, juxta ea quæ a nobis explicata sunt. Indiget enim causa secunda concursu

primæ determinato ad particularem effectum, quo concursu exhibito in actu primo, et aliis omnibus requisitis adjunctis, talis causa necessario determinatur ad talem effectum in particulari. Et ita etiam hoc modo nulla hic intervenit indifferentia, quæ repugnet naturali necessitati agendi. Neque hæc ultima indifferentia, ut objiciebatur, est contra debitam naturæ institutionem, quod naturalia agentia non possint sese determinare ad individuos effectus, nisi determinatio incipiat a prima causa. Sed hæc est naturalis imperfectio et indigentia talium agentium, et quædam subordinatio, quam ad primam causam habent, propter quam veluti instrumenta quædam ejus censentur; et ideo, sicut ab ea dependent in operari, ita et in determinatione ad operandum hoc individuum potius quam aliud. Imo, ex hoc effectu recte intelligimus opus naturæ esse opus intelligentiæ; et effectum, quantumvis necessarium respectu causæ particularis, esse liberum respectu universalis. Constat igitur ex his omnibus in naturalibus causis nullam esse propriam indifferentiam, quæ necessitati agendi repugnet, quominus talis causa, positis omnibus aliis concausis, et conditionibus requisitis ad operandum, ex necessitate absque omni prorsus indifferentia operetur.

Quæ sint causæ necessario agentes.

12. Secundo dicendum est, omnes causas, quæ operantur absque usu rationis, quatenus tales sunt, operari cum prædicta necessitate. Hoc sumitur ex Aristotele, lib. 9 Metaph., cap. 2, ubi hoc discrimen constituit inter potentias racionales et irracionales, quod potentia irracionales sunt determinatæ ad unum, racionales vero sunt indifferentes ad opposita. Quid vero intelligat per potentias racionales, et an omnibus conveniat ille operandi modus, infra videbimus; nunc solum asserimus facultates omnes, quæ rationis usu omnino carent, naturali necessitate suas operationes exercere. Quod etiam inductione confirmari potest; ita enim experimento constat in omnibus rerum gradibus, usque ad bruta animalia.

13. *Appetitus sensitivus hominis, liberene an necessario agat.* — Solum posset de appetitu sensitivo hominis dubitari; cui aliqui tribuunt nescio quod libertatis vestigium. Imo sunt qui id extendant ad appetitum brutorum, ut inferius iterum attingemus. Sed in ea re, quæ in Theologia latius disputatur,

veritas est, si quod est participium libertatis in appetitu sensitivo hominis, in tantum esse, in quantum est participium rationis in cogitativa hominis. Quod si in hac non est vera ratiocinatio, ut revera non est, neque in illo per se sumpto est vera libertas, quæ excludat necessitatem operandi, positis omnibus requisitis. Et ita hoc exemplo potius confirmatur et quasi consummatur inductio facta. Ratio autem ejus est, quia adæquata radix libertatis est usus rationis, ut infra videbimus, et ideo carentia usus rationis est etiam adæquata causa carentiæ libertatis, et consequenter necessitatis in operando. Quod si intrinsecam et quasi positivam radicem hujus modi operandi inquiramus, nulla est alia, nisi ipsa natura talium rerum, vel facultatum, quæ ex natura sua habent hanc determinationem in modo operandi eo quod non sint adeo perfectæ, ut participare possint dominium suarum operationum. Item, quia indifferentia in operando intrinsece et adæquate oritur ex amplitudine rationalis facultatis, ut infra declarabimus; sicut autem affirmatio est causa affirmationis, ita negatio negationis.

14. Ex quo tandem inferre licet hujusmodi necessitatem tantam esse, ut non solum per intrinsecam virtutem ipsius facultatis, verum etiam per quascumque alias naturales causas auferri non possit, aut impediri quominus in actum prodeat. Possunt quidem, ut diximus, naturales causæ se impedire per resistantiam vel contrariam actionem; atque ita possunt etiam auferre omnia ad operandum requisita, tamen, his positis, continere actionem necessariæ agentis non possunt, quia rerum naturas immutare non valent, nec proprietates omnino intrinsecas auferre. Solum Deus videtur habere hanc potestatem; per illam enim effecit ut ignis non combureret tres pueros, et similia; tamen, si res attente ponderetur, etiam Deus ipse non videtur posse facere ut in sensu (ut vocant) composito, causa, quæ natura sua necessario agit, ab agendo cesset, positis omnibus requisitis ad actionem; sed solum potest auferre aliquod ex requisitis, et ita simpliciter, seu in sensu diviso, potest facere ut talis causa non operetur; ut in dicto exemplo Deus impedivit actionem ignis, negando igni concursum suum, id est, non applicando virtutem suam ad operandum cum igne; hoc autem est unum ex prærequisitis ut ignis agere possit. Non ergo fecit Deus ut ignis non ageret positis omnibus requisitis, sed aliquod ex eis abstulit. Nam si Deus sta-

tuisset dare concursum quantum est ex se, et alias conditiones requisitas integras relinquere, non posset illam actionem impedire; quia implicat tollere id quod naturale est absque ulla contraria efficientia, vel saltem absque denegatione auxilii seu efficientiæ necessariæ ex parte Dei. Quomodo enim potest naturalis actio impediri nullo posito impedimento? Aut quod aliud impedimentum intelligi potest, si nullum ex prædictis intervenit? Itaque dicta suppositione facta, ut declarata est, tanta necessitate suboritur actio, ut impediri non possit nisi tollendo aliqua ex parte suppositionem. Differentia autem inter Deum et alia agentia creata in hoc est, quod, positis omnibus quæ extra Deum requiruntur ad actiones naturalium agentium, potest ipse sola sua voluntate impedire actionem, negando id quod ex parte sua necessarium est; aliæ vero res creatæ hoc non possunt, sed solum per actionem vel resistantiam oppositam, aut certe quia per aliquam motionem localem possunt aliquod impedimentum ponere, vel materiam aut aliam conditionem necessariam auferre. Atque ita satis constat qualis et quanta sit hæc necessitas.

SECTIO II.

Utrum inter efficientes causas sint aliquæ absque necessitate et cum libertate operantes.

1. *Partis negativæ argumenta.* — *Primum.* — Hæc quæstio est gravissima et latissima, et magna ex parte pendet ex difficultatibus theologicis, quæ oriuntur ex supernaturalibus mysteriis gratiæ, et prædestinationis divini; hoc vero loco solum est tractanda, quantum ex naturalibus principiis definiri potest. Si ergo naturalem rationem spectemus, videtur multis rationibus probari, nullam esse posse causam efficientem absque intrinseca necessitate agendi. Prima quidem, quia prima causa, a qua omnes aliæ manant, ex necessitate naturæ operatur, neque aliud potest ratione naturali intelligi; ergo multo magis omnes causæ, quæ sub illa operantur. Antecedens supponitur communiter ex sententia Aristotelis et aliorum philosophorum; et patet ratione, quia nisi Deus ex necessitate naturæ operaretur, non esset immutabilis, nam posset nunc aliter se habere quam prius. Prima vero consequentia probatur, quia secunda causa non agit nisi mota a prima; ergo si prima necessario movet secundam ad operandum, secunda necessario movetur;

ergo et necessario operatur, quia nec stare potest motio activa sine passiva, neque actualis motio ad operandum sine actuali operatione, tum quia non potest esse motio sine suo termino, tum etiam quia non potest frustrari divina motio.

2. *Secunda.* — Atque hinc fit secunda ratio, quæ procedit etiam si non supponamus primam causam agere ex necessitate, sed libere, quia, licet hinc recte sequatur respectu primæ causæ effectus non esse necessarios, tamen eadem efficacia videtur inferri sub prima causa nullam esse aliam, quæ non ex necessitate operetur, quia nulla est quæ operetur non mota ab illa; omnis enim causa secunda indiget moveri a prima; sed omnis causa movens mota, ex necessitate operatur, quia quod moveatur, non est in potestate ejus, sed moventis, cujus motionem nec ipsa ponere potest, nec impedire; quod autem mota operetur, necessariam habet consecutionem, ut prius argumentabamur.

3. *Tertium.* — Tertia ratio sit, quia superiori sectione ostensum est, omnem causam operantem absque ratione, ex necessitate agere; si ergo aliqua causa quidpiam efficit absque necessitate, erit aut homo, aut intelligentia creata (ut jam primam causam omittam, quia hic de creatis potissime sermo est); sed de neutra causa ex his dici id potest, sequendo rationem naturalem. Quod primo de intelligentiis probatur, quia ratione naturali solum cognoscuntur ut motrices orbium cœlestium; sed in ea actione non possunt existimari causæ libere agentes, alias motus illi non essent necessarij neque inevitabiles, possentque intelligentiæ creatæ suo arbitrio invertere ordinem universi. Unde propter hanc causam positæ sunt a philosophis intelligentiæ secundæ æque immutabiles ac prima; ergo cum eadem sit ratio de hoc effectu et de aliis, censendæ sunt intelligentiæ causæ in omnibus necessario agentes, quantum ratione naturali cognosci possunt. Et hinc a fortiori probatur altera pars de homine; primo quidem, quia vel agere absque necessitate pertinet ad perfectionem, vel ad imperfectionem; si ad perfectionem, cum intelligentiæ illam non participant, quomodo eam tribuemus hominibus? Si ad imperfectionem, cur potius illam tribuemus hominibus quam brutis? Secundo, quia homo subiectus est influentiis cœlestibus sicut aliæ res inferiores; sed inferiores causæ habent ex influenza cœlesti necessitatem quamdam in